

Behódol, lelép, megőrül

Beszélgetés Fullajtár Andreával

Kellenek a valódi hősök, hogy egyáltalán legyen kultúránk, ki kell állni a hazugság ellen, miközben szinte minden területen a hatalom előrenyomulását látjuk. Milyen lehetősége, esélye van egy színésznek, ha elfoglalják a színházat, és milyen lehetősége van a művésznek a színpadon kívül? Vérmérséklet függvénye, ki mennyire vállalja fel a véleményét, de bizonyos ügyekért muszáj kiállni, mondja Fullajtár Andrea, a Katona József Színház színésze.

– *Ha végiggondoljuk, hogy klaszszikusan kik számítanak erős nőnek, akkor általában Zrínyi Ilona, Báthory Erzsébet meg Antigoné jut eszünkbe. De a 21. században ez talán egy kicsit megváltozott. Ki számít ma erős nőnek?*

– *Miért változott volna meg?*

– *Például azért, mert Anna Politkovszkaja egy ötvenkilós újságíró volt, mégis olyan ügyeket vitt végig, amit nem gondolna az ember (Anna Politkovszkaja a Nova Gazeta riportereként kiemelt figyelmet fordított a csecsen háború eseményeire és Vlagyimir Putyin erőszakos hatalomgyakorlására. Hamar a rendszer ellensége lett, 2006-ban annak a háznak a liftjében, ahol élt, agyonlőtték. A Katona József Színház Pelsőczy Réka rendezésében és Fullajtár Andrea szereplésével mutatta be Stefano Massini monodramáját Az átnevelhetetlen címmel.)*

– De pont ez a példa mutatja, hogy nagyon is abba a kategóriába tartozik ő is, akit hősként tudunk látni vagy kezelni. Ha végignézzük a történelemben azokat a nőalakokat, akik valamilyen ügyet vittek, akár számos, rendkívül nagy hatalommal bíró férfi ellenében is, akkor ilyen értelemben Politkovszkaja élettörténete ugyanezt mutatja, hiszen Ramzan Kadirov és Vlagyimir Putyin nagy kritikusról beszélünk, aki tulajdonképpen megnyitotta azoknak az újságíróknak a sorát, akiket aztán később a rendszer kivégeztetett ilyen-olyan formában. Úgyhogy szerintem ebben nincs különbség. Amiben van különbség, hogy az oknyomozó újságírás 20. századi, 21. századi műfaj, és abban ő úttörő volt minden értelemben. Ahol komolyan újságírást tanítanak, ott az ő alakja felmerül.

– *Amikor olvastam a naplót, a brutalitását tekintve is erős volt, ugyanakkor húsz év távlatából olvasva ezt a szöveget, lényegében a nevetek kicserélve, akár a mi környezetünknek is megfelel. Jó, mondjuk nálunk még nem gyilkoltak meg senkit a nyílt utcán. De ez egészen döbbenetes.¹*

¹ Az *Orosz napló* magyarul 2018-ban jelent meg. 2003 és 2005 között követi nyomon az oroszországi belpolitikai eseményeket Politkovszkaja feljegyzései alapján. Az interjú végén részleteket közlünk a több száz oldalas szövegből. – A szerk.

– Az előadás kicsit más, mint a napló, de abszolút így van. Amikor elkezdtem az *Orosz naplót* olvasni, a századik oldalnál le kellett tennem, mert szinte pánikrohamot kaptam attól, ami le van írva. Jóval korábbi sztori, több ponton passzolt az ottani, akkori forgatókönyvhöz képest az itthoni, mostani helyzethez, hogy kellett pár nap, hogy tudjam folytatni. Az, hogy itt Magyarországon ez a színház bevállalta és játssza a darabot, és bemutatja Politkovszkaja munkásságát, szerintem nagyon fontos. Putyin utasítása szerint oroszul őt nem adhatják ki. Ezzel együtt nagyon sok helyen, Nyugat-Európában, az Egyesült Államokban fogalom lett a neve. Magyarországon gyakorlatilag nem tudják, hogy ki volt. Ez a darab ilyen értelemben misszió is, beszélni kell róla. Nagyon pontosan látta az összefüggéseket, és fel tudta térképezni a hatalom mozgatórugóit. Mindig a kényes pontokra tapintott, mindig pont arról kérdezett, ami nem volt illedomos, pont azokra a helyekre ment el, ahova más nem, pont azokat az embereket kérdezte, akiket nem lett volna szabad, vagy akiket a rendszer mindenképpen el akart hallgattatni. Elhallgattatták őt is. Aztán a későbbi, az elmúlt húsz évben kiépült putyini rendszernek gyakorlatilag ez lett a direktívája, azóta is ezt lehet látni. Alekszej Navalnij példáját látva talán már az átlag magyar olvasó is tudta mérni, mennyire fontos volt minden rendszerkritikust valamilyen nagyon kemény, erőszakos módszerrel elhallgattatni. *(Amikor Navalnij halálhíre bejárta a sajtót, a február 20-i előadás végén kivetítették a politikus arcképét, minden szék alá egy mécesst tettek, amit a nézők*

hazavihettek, hogy otthon is emlékezzenek ezekre az emberekre és áldozatukra. – F. Sz. E.)

– *Ugyanakkor pont az ő, illetve Navalnij példája vetheti fel, hogy van-e ennek értelme. Mindketten meghaltak, a nyomorult rendszer pedig sértetlenül virul tovább.*

– A hétköznapi élet szempontjából nincs értelme. Ismerőseimnek, akik nem voltak tisztában Politkovszkaja életével, elmeséltem, hogy miről készítettünk előadást, ez volt az első kérdésük és reakciójuk. Hogy két gyerek anyja ne csináljon ilyet, illetve miért csinál ilyet?

– *Mert újságíró.*

– Mindkét gyereke a mai napig azt gondolja, sőt, a lánya meg is jelentette róla egy könyvet, hogy iszonyú fontos volt, amit csinált. De persze a hétköznapi élet perspektívájából úgy tűnik, nincs értelme az ilyen tetteknek, áldozatoknak. Ugyanakkor ha történelmileg nézzük, az életfilozófia, a bátorság felől közelítünk hozzá, azt látjuk, hogy ha nincsenek ilyen típusú példaképek, akkor nincs kultúránk sem. Nem lehet hazugságban élni, és azt várni mindenkitől, hogy a hazugságot táplálja az életében. Kellenek olyan emberek, akik kimondják az igazságot még akkor is, ha tudják, hogy mi az ára. Ez azt is jelenti, hogy azt a kérdést, volt-e az áldozatnak értelme, pusztán ebben a formában nem szabad föltenni. Az lenne a jó, ha minél többen lennének ilyenek, vagy lehetnének ilyenek, nem pedig az, hogy még ők se legyenek.

– *A Katonában futó két darabjában is központi szerepet kap a család, a*

rosszul működő család. Tolsztoj óta tudjuk, hogy milyenek a boldogtalan családok, de ezekben a darabokban, az Isten, haza, családban vagy a Tíz eszkimóban elképesztő a frusztráció a családon belül. Ez a családnak mint magának a szétesését jelenti? Vagy csak egy drámai terep?

– Két nagyon eltérő előadásról van szó. Két teljesen más típusú problémát nagyítottunk fel. Az *Isten, haza, család* három ókori görög szerző művei alapján íródott, arról szól, hogy generációk hogyan örökítenek tovább egy alaptraumát, ami sok esetben nem is úgy történt, nem is úgy igaz, és a leszármazottak egyfajta átokként hagyományozzák tovább. Én az egyik legfontosabb előadásnak tartom a *Katonában*, méghozzá azért, mert olyan sok ezer éves problémáról beszél, amit a mai napig kerülget a pszichológia. Megpróbálja megérinteni, megpróbál beleharapni, valamit csinálni vele, de érdemi válasz még nem született arra, hogy a génjeinkkel együtt hogyan, miért örökítjük tovább, s miért nem tudjuk letenni azokat a viselkedési hibákat vagy azokat a kudarcokat, amelyekkel egyikünk sem szeretne együtt élni, mégis bátran és tulajdonképpen teljesen vakon örökítjük tovább a következő nemzedéknek. Akárhányszor beszélek olyanokkal, akik az *Isten, haza, család*ot megnézték, szinte mindenki azzal az érzéssel távozik az előadás után, hogy valami ilyesfajta előadás utáni belső munka az, ami sok mindenre rámutat a saját családjával kapcsolatban.

– *A traumák átörökítése, átokként kezelése nem áll meg a családnál. Hiszen előszeretettel emlegetünk népleletet, hogy a magyar/országi/német az*

milyen ember, milyen típus. Ez legalább ilyen súlyos béklyó. Más családot és környezetet mutat meg a Tíz eszkimó. És könnyedebb hangnemben.

– A *Tíz eszkimó* tök más sztori. Arról szól, hogy a mai magyar közélet hogyan rohasztja szét a belső viszonyokat, hogy a családokat hogyan választja szét pusztán az, hogy melyik pártoldalhoz tartoznak, hogy ugyanarról a problémáról lehet két teljesen más állítást megfogalmazni, csak azért, mert az egyik baloldali, a másik jobboldali gondolkodású. Ott nem maga a család van a fókuszban, hanem a közélet hatása és az, hogy hogyan romlik meg ettől a legszemélyesebb szintig a viszony az emberek között.

– *Azért látványos, ahogyan a házastársak politikától függetlenül gyilkolják egymást.*

– Tönkrement házasságok. A *Nem félünk a farkastól* alaphelyzetét látjuk, egy hosszú ideje hazugságban élő házaspár meg egy kevésbé hosszú ideje hazugságban élő házaspár sztorija van fölfestve, igen, ez a nem működő kapcsolatok rendszere. Ez persze nem idegen a 21. századtól és általában a drámairódalomtól sem. Két rosszul működő házaspárt látunk, illetőleg a velük élő múltat, valós és nem valós csontvázakat.

– *Szembetűnő, hogy a szereplők, a karakterek benne élnek a kilátástalan helyzetben, de igazából mindegy, hogy miért kilátástalan az a helyzet, nem történik semmi. Nem jutnak el A-ból B-be. Ez nem csak a Tíz eszkimóra igaz, hanem például a *Keddre is*.*

– Erről leginkább a szerzőkkel érdemes beszélni (A *Tíz eszkimót* GreCsó Krisztián írta, a *Keddet* Ko-

csis Gergely írta és rendezte. – F. Sz. E.). Mindkét színdarab kifejezetten mostani pillanatképet rögzít. Megtudjuk, hogy éppen hogy érzik magukat a szerzők. De azért fontos különbség van az *Isten, haza, család* problematikája és az ottani szerzők személye és aközött, hogy mondjuk Grecsó vagy Kocsis hogyan éli meg ezeket a mindennapokat.

– *A Keddben olyan figurát játszik, akiről nem tudni semmit, és a végére se derül ki róla semmi. A szereplők mégis egyszerűbbnek látják kivetíteni a saját problémáikat erre a figurára, ki is mondják: ez hozta ide a szart.*

– Vagy legalább megpróbálják kivetíteni. Ez nagy találmány, ismerjük Magyarországon, de nyilván máshol is nagyon sokszor lehet azt tapasztalni, hogy előbb hibáztatunk valaki mást, és előbb ruházzuk fel őt mindenféle sátáni tulajdonsággal, mint hogy végiggondolnánk, hogy racionálisan mi lehet az oka az érkezésének. Vagy egyáltalán elkezdenénk foglalkozni azzal, hogy neki mi baja van. Inkább a saját sztereotípiáink alapján gyorsan megítéljük, elkönyveljük, és utána úgy is viselkedünk vele, ez szerintem tipikus. Teljesen mindegy, hogy migráns, kínai, háborús menekült vagy bárki más az érkező.

– *Mennyire szórakoztató vagy nehéz olyan karaktert játszani, aki nem beszél, csak mimikája van?*

– Nekem nem volt még ilyen szerepem, úgyhogy nagyon élveztem ezt a helyzetet. Általában elég sokat beszélek színpadon. Itt pont az ellenkezője történt. Nagyon jól elvoltam ezzel, örültem, hogy Gergő ilyen

karakterre gondolt. Eleve élmény egy kolléga darabjában próbálni és játszani, mert ritkán fordul elő, hogy színész ír meg egy darabot, és azt ő is rendezi, vele lehet próbálni. Nagyon hálás voltam ezért a szerepért. Egy idő után a próbaidőszak alatt úgy is viselkedtem színészként is, mint a karakterem, egyre kevésbé szólaltam meg. Ez egy tipikus adottság, hogy az ember annyira magára veszi a szerepet, hogy abban a próbaidőszakban azzá is válik picit. Hát ez így volt nálam is.

– *A Mefisztólandban alakított karaktere nem is picit veszi magára a szerepét, amikor éppen játszik és nem színházi felső vezető.*

– Olyan helyzettel játszunk el, amikor forgatáson egy színész meg akarja változtatni egy történelmi alak életének a végét, mert az nem fér bele a saját vallási meggyőződésébe. És mivel politikailag éppen jól fekszik, a stáb nem mer ellentmondani neki. Akkor sem, ha az említett történelmi figura Hitler.

– *Sok darabot láttam, amelyben utalások voltak a mai viszonyokra, aktualizáltak bizonyos kiszólásokat, a Mefisztólandnál azonban nem ez történik, hanem egy az egyben a valóság lett színpadra állítva.*

– Dömötör Andrással nem először dolgozom együtt, nagy tehetségnek tartom, kivételes színházi gondolkodó. Iszonyatosan vártam az olvasópróbát, mert az öltöztetőmtől megtudtam, hogy Hitler-jelmezt keres nekem, és fogalmam sem volt, hogyan lesz ez. Hozzá kell tennem, hogy én egy holokauszt túlélő unokája vagyok, tehát maga a helyzet is egészen elképesztő volt. Amikor

az olvasópróbán András felolvasta a darabot, minket is megütött, hogy mennyire ideszól. A *Káli holtakat* is vele csináltuk, az is abszolút a mai Magyarországról szól, de egészen különlegesen van elemelve benne minden azzal, hogy egy forgatás az alaphelyzet. Itt is a színház életével kapcsolatos az alaphelyzet. Gyakorlatilag rátör a színház életére a valóság. Minden este, amikor játsszuk, és megérkezünk Máté Gáborral, mint új vezetők, és egy politikailag kinevezett vezetői gárda tagjaként ránézek a közönségünkre, mindig azt érzem, úristen, de jó, hogy ez nem történik meg valójában. Eljátszhatjuk azt, amiben bízom, hogy nem fog megtörténni, és ebben a színházban folytathatjuk a munkánkat. De tényleg nagyon-nagyon érdekes mátrix, vagy olyan prizma ez, ami ritkán történik meg.

– *Miközben például Máté Gábor mint színigazgató karakteréből nem lehet valós személyre ismerni.*

– Ez egy prototípus, viszont nagyon pontosan tükrözi azt a fajta hatalmi dinamikát, ahogy nem a művészi vagy a kulturális értékek mentén, hanem a politika mentén lesz valakiből nagyon nagy befolyású kulturális menedzser vagy kulturális vezető.

– *Azzal, hogy színházban játszódik maga a történet, egy színház kifordítása történik meg, mindenki beleérezheti a saját helyzetét, életét. Engem például nagyon megütött az a mondat, hogy holnaptól ne járjatok kerékpárral. Ugyanis a Magyar Hírlapnál elhangzott ez a mondat, miután Széles Gábor átvette a hatalmat.*

– Számtalan olyan jelenet van, és olyan szófordulat, amiket ezek az emberek pufogatnak. Gyakorlatilag nincs a nézőtéren senki, aki ne találkozott volna saját személyes életében hasonlóval. És változtatjuk a helyszíneket, a különböző munkahelyeken és élethelyzetekben visszaköszönnek. A kórházi jelentelekre gondolok például, amikor hirtelen összekerül egy szélsőjobbos egy liberális gondolkodású színházi rendezővel. Ez annyira szürreális, hogy már önmagában röhög az ember, ha nem lesz rossz a vége.

– *Három lehetőség mutatkozik egy színész számára ebben a darabban. Az egyik, hogy behódol, a másik, hogy lelép, a harmadik, hogy megőrül. Elég kétségbeesítő, hogy nincs jó döntés, hogy egyik sem jó döntés.*

– Jelen pillanatban ezek a választási lehetőségek vannak, mit lehet még csinálni, ugye? A darab végén felbukkanó három az egyben megjegyzés pedig költői allegória arról, hogy mindez gyakorlatilag megtörténhet egy emberen belül is.

– *A darab végén nincs katarzis, csak nagyon-nagyon nyomasztó érzés. Nem könnyítették meg a nézők dolgát, muszáj hazavinni a frusztrációt.*

– Mivel az előadás címe önmagában is sugallja azt a helyzetet, amiben a művész folyamatosan ki van téve a hatalom kísértésének vagy annak, hogy a hatalom bedarálja, ezért itt kikönnyíteni nem nagyon lehet mit. Ez a fausti lélek folyamatos küzdelme. Ahhoz pedig, hogy egyénileg az ember milyen választokat fogalmaz meg vagy ad a saját élethelyzeteire, az előadás megnyit-

hat egy csapatot. De való igaz, semmilyen könnyítés nem adható ebben a helyzetben. Maga az előadás nagyon intenzív kérdésfelvetés. Az én figurám többször mondja is, hogy a kérdéseket fel lehet tenni, csak épp senki nem válaszol rájuk. Szóval erre most válaszaink nincsenek még, de legalább a kérdést tegyük fel jól.

– *Mennyire vállalhat egy színész manapság közéleti szerepet azon túlmenően, hogy színpadra áll, és játszik mondjuk a Mefisztólandban? Vannak, akik nyíltan kiállnak politikai síkon, és vannak, akik kifejezetten elzárkóznak attól, hogy közéleti szerepet vállaljanak.*

– Alkat és vérmérséklet kérdése. És élethelyzet kérdése is. Több kollégám mondta, hogy nem fog soha megnyilvánulni ilyen szituációban. Aztán elkövetkezett egy olyan szélsőséges helyzet, amiben muszáj volt. Ilyen volt például az SZFE bedarálása. Az például megmutatta, hogy egész egyszerűen vannak olyan helyzetek, amikor meg kell szólalni. Oldaltól függetlenül, mert ez nem pártpolitika mentén történt. Sokan próbálták abba az irányba átfogalmazni, hogy ez oldalak kérdése, nem pedig művészi vagy értékrendbeli kérdés, pedig az volt. Hogy mennyire kell, mennyire lehet kiállni egy ügy mellett, mindig az adott helyzet függvénye.

– *Ha megnézzük, hogy például Robert De Niro Trumppal szembeni megszólalása milyen indulatokat váltott ki a Trump-párti művészvilágból, akkor az eléggé megdöbbentő. (Bejárta a sajtót a hír, hogy a színész május végén a New York-i bíróság épülete előtt, ahol a volt elnök*

büntetőügyét tárgyalták, azt mondta: Donald Trump egy bohóc, aki az amerikai demokrácia elpusztításán dolgozik. – F. Sz. E.) *Ez az ember, aki megkérdőjelezhetetlen tehetség, gyűlöletheadjárát áldozata lett. Éppen ott tart, hogy el akarja hagyni az Egyesült Államokat. Nem akarja otthonának tekinteni. (Korábban, még 2023 végén mondta azt más hírességekkel együtt, hogy elhagyja az országot, ha Trump lesz az Egyesült Államok elnöke. – F. Sz. E.)*

– Nagyon nehéz a mai világban úgy vállalni a véleményedet, hogy ne legyél kitéve nemtelen támadásoknak. A mai kommunikáció olyan szinten eldurvult, hogy nem tud megmaradni a normális párbeszéd szintjén még egy ilyen típusú beszéd sem. Sokszor azt érzem, hogy ha ma egy értelmiségi megszólal, és megpróbál árnyaltan fogalmazni, akkor három percen belül kiszednek belőle egy félmondatot, abból csinálnak egy cikket, és soha többet senki nem olvassa el vagy hallgatja meg azt, amit eredetileg írt vagy mondott. És emiatt a primitivizálódás miatt, ami a közbeszéddel történt az elmúlt tíz évben, egyre nehezebb normálisan beszélni, hogy úgy mondjam, értelmiségi mondatokat kimondani, mert nem az lesz a lényeg belőle, hanem három szó. És egy csomó problémára nem lehet három szóval reagálni, mert egyszerűen nem olyan egyszerűek a problémák.

– *A közbeszéd visszaalakítása vagy enyhítése az értelmiség feladata, vagy a politikának kell először változnia?*

– Mindenkinnek. Ezzel rohadtul le kéne állni. Ez annyira romboló, és annyira tönkreteszi azt, hogy a

problémákról szóljanak a beszélgetések, ne pedig egymás szarozásáról, hogy egész egyszerűen ebben nem lehet hosszú távon gondolkodni, mert mindent tönkretesz. Így nem lehet egyetlen problémát sem megoldani, így nem lehet gyereket nevelni, nem lehet társas kapcsolatokban létezni, nem lehet politizálni, így semmit sem lehet. De jó kérdés, hogy kinek kellene először lépnie. Magyarországon nagyon látványosan a politika kezdte ezt a durva kommunikációt, és aztán iszonyú gyorsan vette át a kézi vezérlésű média. Nyilván a mai politikai elitnek van egy része, amelyik értelmiségiként indult, de aztán igen gyorsan elkanyarodott onnan a *Mefisztóland* receptje alapján, és mostanra ennek a levét issza mindenki.

– *Az influenzazertünetés talán pont azt a célt szolgálta, hogy normális beszélgetés kezdődjön. Utólag aztán sok fanyalgó mondta, hogy mi értelmese volt, semmi...*

– Én nagyon örültem annak a tüntetésnek. Annyira felemelő volt, hogy azok a fiatalok, akik gyakorlatilag bárkit el tudnak érni a saját tartalmaikkal, hétfőn úgy döntöttek, hogy na, ez nem gyere be. A kegyelmi ügy: nem gyere be. A gyerekek abuzálásának az elkövetőjét felmenteni, az nem gyere be. Az, hogy képesek voltak a Hősök terét megtölteni a pedofilbotrányra reagálva, szerintem annyira fontos lépés volt a magyar közéletben, és annyira megmutatott egy értékközpontúságot, hogy én csak pozitív hozadékát éreztem. Minden barátomnak, ismerősömnek, aki fanyalgott, azt mondtam, ne tegye. Tegyük össze a kezünket. Ha ezek a fiatal influenzazerek egy ilyen

ügyért így kiálltak, akkor igenis annak a napnak végre volt értelme. A közéletünk végre nem csak a két oldal egymásra lövéséről vagy lejáratásáról szól. Pár nap alatt elérték, hogy Novák Katalin lemondott, ez szerintem nagyon fontos dolog.

– *Kellene, hogy legyen folytatása?*

– Szerintem lesz.

– *Egyébként volt tüntetnie? Bármelyik nagy tüntetésen?*

– Mind két alkalommal játszottam, innen figyeltem, amíg színpadra nem mentem, hogy milyen beszédek hangoznak el. Minden megmozdulásra odafigyelek, érdekel nagyon, hogy milyen folyamatok zajlanak a közéletben.

– *Hiányzik a tanítás?*

– Hiányzik, de mindegy. Ebben az évadban dolgoztam a Rákospalotai Javítóintézet fiataljaival, ebből született egy előadás, hamarosan lesz róla beszámoló a sajtó számára. Ezt leszámítva most más irányban foglalkozom emberekkel, van az életemben hasonló típusú munka, de nem fiatalokkal csinálom, hanem tüdőbetegekkel. A légzésrehabilitációban segíték. Hogyan lehet edzeni a beszédszerveket, és ezáltal hogyan lehet a tüdő kapacitását szinten tartani vagy adott esetben talán növelni is.

– *Ez honnan jött?*

– Egy tüdőgyógyász, Várdi Katalin megkeresett, hogy tudnék-e, lenne-e kedvem segíteni, és nagy örömmel vállaltam.

– *Lesz még egyszer ünnep a világon? Hisz abban, hogy megérjük ennek a mostani politikai helyzetnek a végét?*

– Hiszek abban, hogy megérem, és értelmes, jobb világban fogok meghalni. Felnőttem egy totalitárius rendszerben, és tizennyolc éve megint abban élek. Bízom benne,

hogy a gyerekeink generációja nem ezt a párbeszédet és mocskolódást fogja folytatni, hanem arra fognak reagálni, ami a mai élethelyzetünkben a legfontosabb.

Anna Plitkovszkaja: Orosz napló (részletek)

2003. december 8.

Oroszországban 1996 óta gyakorlatilag lehetetlen politikai ellenzék létrehozni. Először is nincsenek bíróságaink. [...] Másodsor nincs független országos tömegtájékoztatásunk. Itt természetesen a televízióra gondolok, elsősorban az egyes és kettős csatornára. Harmadszor pedig az olyan független erőforrások hiányoznak, amelyekből bármiféle komolyabb dolgot finanszírozni lehetne.

Ma az államhatalom minden civil szervezetet és közintézményt a maga céljaira szab át. Aki megpróbál ellenállni, azt egyszerűen lecserélik, aki pedig nem akarja, hogy lecseréljék, azt... hát szóval jobb, ha vigyáz. [...] Ha nem tesszik az újságíró-szövetség, létrehozuk a Mediaszojuzt.

2004. február 12.

A választási kampány során azt hallottuk, hogy gyakorlatilag mindenben világelső vagyunk, a fegyvereladástól a gabonaexporton keresztül az űrkutatásig.

2004. április 6.

Issza Merzsojev, az elnök sajtótitkára személyesen olvassa el az újságok minden egyes hasábjának kefelevonatát [...] kihúzza mindent,

amit károsnak ítél, azaz ami alááshatja a „stabilizáció folyamatát”. Cenzúráznak minden negatív információt, amely akár csak közvetetten is összefüggésbe hozható a hatalmon levőkkel.

2004. május 26.

Putyin [...] mélységes megvetéssel beszélt a civil társadalomról, mondván, hogy az velejéig korrump, a jogvédőket pedig a Nyugat tenyeréből etetett ötödik hadoszlopnak nevezte.

2004. december 12.

[...] az emberek a „gyemokrat” helyett a „gyermokrat”, azaz szarokrata szót kezdték használni.

A választások trükközésre, csalásra és állami erőszakra épültek, de a demokraták hallgattak, mint a sír: görcsösen kapaszkodtak a dumába, illetve a helyi szinten megmaradt kevéske hatalmukba. Ezzel eljátszották a maradék kevéske tekintélyüket is, az orosz emberek pedig mélységesen közömbössé váltak minden iránt, ami a politikával kapcsolatos.

Budapest,
Athenaeum Kiadó,
2018.